

JAZO BILAN BIRGA TAYINLANADIGAN TIBBIY YO‘SINDAGI MAJBURLOV CHORALARI

Hayitboyeva Munira Muzaffar qizi

Namangan davlat universiteti, Yuridik fakulteti 1-kurs talabasi.

hayitboyevamunira880@gmail.com

Qodiraliyeva Ijobat

Ilmiy rahbar.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17775730>

Annotatsiya. Ushbu maqolada jazo bilan birga tayinlanadigan tibbiy yo‘sindagi majburlov choralari institutining mazmuni, huquqiy asoslari va amaliy ahamiyati yoritilgan.

Jinoyat sodir etgan shaxsning ruhiy holati yoki tibbiy bog‘liqligidan kelib chiqib qo‘llaniladigan majburiy davolash choralari sud tomonidan tayinlanishi, ularning turlari, qo‘llanish shartlari va jamiyat xavfsizligini ta‘minlashdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, amaliy misollar va tibbiy ekspertizaning ahamiyati yoritilib, ushbu choralarning jinoyatning takrorlanishini oldini olishdagi roli ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: majburiy davolash, tibbiy yo‘sindagi choralar, ruhiy holat, sud qarori, jinoyat qonunchiligi, tibbiy ekspertiza, jamoat xavfsizligi, rehabilitatsiya, profilaktika, psixiatriya.

МЕРЫ МЕДИЦИНСКОГО ХАРАКТЕРА, НАЗНАЧАЕМЫЕ ВМЕСТЕ С НАКАЗАНИЕМ

Аннотация. В данной статье раскрываются содержание, правовые основы и практическое значение мер медицинского характера, назначаемых вместе с наказанием.

Анализируются виды принудительного лечения, назначаемого судом лицам, совершившим преступление в состоянии психического расстройства либо при наличии медицинской зависимости, а также условия их применения. Особое внимание уделено роли судебно-психиатрической экспертизы, вопросам обеспечения общественной безопасности и предотвращению повторного совершения преступлений.

Ключевые слова: принудительное лечение, меры медицинского характера, психическое состояние, решение суда, уголовное законодательство, медицинская экспертиза, общественная безопасность, реабилитация, профилактика, психиатрия.

MEDICAL COERCIVE MEASURES IMPOSED TOGETHER WITH PUNISHMENT

Abstract. This article explores the essence, legal foundations, and practical significance of medical coercive measures imposed together with criminal punishment. It examines the types of compulsory treatment ordered by the court for offenders with mental disorders or medical dependencies, as well as the conditions for their application. The article highlights the role of forensic psychiatric evaluation, provides practical examples, and emphasizes the importance of these measures in ensuring public safety and preventing recidivism.

Keywords: compulsory treatment, medical coercive measures, mental condition, court decision, criminal legislation, medical expertise, public safety, rehabilitation, prevention, psychiatry.

Jinoyatchilikning ayrim turlari, xususan shaxsning ruhiy holati, giyohvandlik yoki boshqa tibbiy bog'liqliklar bilan bevosita bog'liq bo'lgan xavfli xatti-harakatlar jamiyat uchun yuqori xavf darajasini yuzaga keltiradi. Bunday hollarda faqat jazolash bilan cheklanib bo'lmaydi.

Jinoyat qonunchiligi shaxsni tuzatish, uning sog'lig'ini tiklash va jamiyatga qayta moslashuvini ta'minlash maqsadida tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llashni nazarda tutadi. Mazkur institut O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining muhim tarkibiy qismi bo'lib, p Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari mohiyati

Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari — bu sud tomonidan tayinlanadigan, shaxsning ruhiy yoki fiziologik holatini yaxshilashga qaratilgan, majburiy davolash xarakteriga ega bo'lgan choralardir. Ular mustaqil tarzda ham, jazo bilan birga qo'llanilishi ham mumkin.

Mazkur chora:

jinoyat sodir etgan shaxs sog'lig'i jamiyat xavfsizligiga bevosita tahdid solayotgan holatlarda;

shaxsning davolanishga ehtiyoji mavjud bo'lsa;

uning xatti-harakatlari tibbiy aralashuvsiz takrorlanishi ehtimoli bo'lsa qo'llanadi.

Huquqiy asoslar

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida tibbiy yo'sindagi majburlov choralari quyidagi turlari mavjud: rofilaktik va ijtimoiy ahamiyatga ega.

1. Ambulator kuzatuv va davolanish

Shaxs sud qarori bilan psixiatriya yoki narkologiya xizmatlari tomonidan muntazam tibbiy nazorat ostida bo'ladi. Eng yengil majburlov chorasi hisoblanadi.

2. Maxsus tibbiy muassasada majburiy davolanish

Jinoyat sodir etgan paytda ruhiy buzilishi mavjud bo'lgan yoki giyohvandlikka o'ta bog'langan shaxslar uchun qo'llaniladi.

3. Kuzatuv kuchaytirilgan ruhiy kasalliklar shifoxonasida davolanish

Jamiyatga sezilarli xavf tug'diruvchi psixiatrik holatdagi shaxslar uchun mo'ljallangan.

Xavfsizlik choralari kuchaytirilgan bo'ladi. Ushbu choralar jazoni o'tash bilan birga qo'llanishi ham mumkin. Masalan, mahkum jazoni koloniyada o'tayotgan bo'lsa, unga qo'shimcha sifatida majburiy davolash belgilanishi mumkin.

Bu choralarning qo'llanish zarurati Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari jazo maqsadlarini to'liq amalga oshirishga yordam beradi: Jinoyatning takrorlanishini oldini oladi, ibbiy davolanishsiz ba'zi shaxslar tomonidan xatti-harakatlarning qayta sodir etilishi ehtimoli juda yuqori bo'ladi, shaxsni sog'lomlashtiradi va ijtimoiylashtiradi, rehabilitatsiya jarayoni jinoyat sodir etgan shaxsning jamiyatga moslashuvini yengillashtiradi, jamiyat xavfsizligini ta'minlaydi, psixiatrik xavf yuqori bo'lgan shaxsni vaqtincha muassasada davolash uning tomonidan yangi jinoyat sodir etilishining oldini oladi.

Sudning roli va tibbiy ekspertiza majburlov chorasi faqat sud tomonidan va psixiatriya yoki narkologiya sohasidagi mutaxassislar xulosasi asosida belgilanadi. Tibbiy ekspertiza quyidagilarni aniqlaydi:

shaxsning ruhiy holati;

davolanishga ehtiyoji;

davolash turining xavfsizlik darajasi;

jamiyatga xavf ehtimoli.

Sud xulosa asosida eng maqbul majburlov choralari turini tanlaydi.

Amaliy misol

Masalan, kuchli ruhiy buzilish fonida hujumkor xatti-harakatlar qilgan shaxsga sud jazodan qat'i nazar, kuzatuv kuchaytirilgan maxsus shifoxonaga joylashtirish choralari tayinlashi mumkin. Bu davolashning o'zi jazoni o'tkazishdan ham muhimroq bo'lib qoladi, chunki maqsad — jinoyatning takrorlanishining oldini olish. Jazo bilan birga tayinlanadigan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari jinoyat qonunchiligi tizimida muhim profilaktik institut bo'lib, jamiyat xavfsizligini ta'minlash, shaxsni davolash va ijtimoiy moslashtirishga xizmat qiladi.

93-moddaning (Tibbiy yo'sindagi majburlov choralarining turlari) matni quyidagi tahrirda bayon etildi:

«Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari jumlasiga quyidagilar kiradi:

a) yashash joyi bo'yicha ruhiy-asab kasalliklari dispanserida (tuman (shahar) psixiatriyning xonasida) majburiy ambulatoriya kuzatuvida bo'lish va davolanish;

b) yashash joyi bo'yicha umumiy tartibli psixiatriya muassasasining umumiy kuzatiladigan bo'limida majburiy davolanish;

v) umumiy tartibli psixiatriya muassasasining maxsus reabilitatsiya bo'limida majburiy davolanish;

g) kuzatuv kuchaytirilgan ruhiy kasalliklar shifoxonasida majburiy davolanish;

d) jazoni ijro etish muassasalarining davolash-profilaktika yordami ko'rsatish bo'limlarida hamda mahkumlarga mo'ljallangan ixtisoslashgan shifoxonada majburiy ambulatoriya kuzatuvida bo'lish va davolanish»;

94-moddaning (Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari tayinlash) matni quyidagi tahrirda bayon etildi:

«Ruhiy holati buzilgan, kasalligining zo'rayishi alomatlari bo'lmagan shaxslarga, shuningdek ruhiy holati vaqtincha buzilgan shaxslarga nisbatan kasallik qaytarilishining va ular tomonidan yangi ijtimoiy xavfli qilmishlar sodir etilishining oldini olish uchun yashash joyi bo'yicha ruhiy-asab kasalliklari dispanserida (tuman (shahar) psixiatriyning xonasida) majburiy ambulatoriya kuzatuvida bo'lish va davolanish tayinlanishi mumkin. Yashash joyi bo'yicha umumiy tartibli psixiatriya muassasasining umumiy kuzatiladigan bo'limida majburiy davolanish ijtimoiy xavfliligi umumiy asoslarda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan davolashni talab etadigan holat bilan bog'liq bo'lgan, ruhiy holati buzilgan shaxslarga nisbatan tayinlanishi mumkin. Umumiy tartibli psixiatriya muassasasining maxsus reabilitatsiya bo'limida majburiy davolanish ijtimoiy xavfliligi ko'proq ixtiyoriy tartibda amalga oshirilishi mumkin bo'lmagan reabilitatsiya choralari ko'rilishini talab etadigan holat bilan bog'liq bo'lgan, ruhiy holati buzilgan shaxslarga nisbatan tayinlanishi mumkin. Kuzatuv kuchaytirilgan ruhiy kasalliklar shifoxonasida majburiy davolanish o'ta ijtimoiy xavfli bo'lgan yoki o'z xulq-atvorida umumiy tartibli psixiatriya shifoxonasi sharoitlarida zarur davolash va reabilitatsiya choralari amalga oshirish imkonini bermaydigan qoidabuzarliklarga yo'l qo'yadigan, ruhiy holati buzilgan shaxslarga nisbatan tayinlanishi mumkin. Ruhiy holati buzilgan shaxslar kuzatuv kuchaytirilgan ruhiy kasalliklar shifoxonasida batamom ajratilgan holda saqlanadi va qo'riqlanadi.

Jazoni ijro etish muassasalarining davolash-profilaktika yordami ko'rsatish bo'limlarida hamda mahkumlarga mo'ljallangan ixtisoslashgan shifoxonada majburiy ambulatoriya kuzatuvida bo'lish va davolanish aqli rasolikni istisno etmaydigan tarzda ruhiy holati buzilgan, jinoyat sodir etish vaqtida ruhiy holati buzilganligi tufayli o'z harakatlarining (harakatsizligining) ahamiyatini to'liq darajada anglay olmagan yoki ularni boshqara olmagan shaxslarga nisbatan tayinlanishi mumkin»

Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari shaxsning ruhiy yoki fiziologik holati bilan bog'liq sabablar asosida qo'llanadi va ularning qo'llanishi faqat sudning qarori bilan amalga oshiriladi.

Ushbu choralarning mohiyatidan ko'rinib turibdiki, davlatning maqsadi shaxsni jazolash emas, balki uni davolash, uning jamiyatga qaytishini ta'minlash va takroriy jinoyat sodir etish ehtimolini kamaytirishdan iborat. Shu bois, mazkur majburlov choralari nafaqat huquqiy, balki tibbiy, psixologik va ijtimoiy yondashuvlarni talab etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida ushbu choralar aniq belgilangan bo'lib, ularni qo'llash tartibi, davomiyligi, o'zgarishi yoki bekor qilinishi qat'iy protsessual me'yorlar bilan tartibga solingan.

Amaliyotda ushbu institutning samarali ishlashi sud-tibbiy ekspertizasi, psixiatrik baholash va profilaktik nazorat tizimining takomillashuviga bevosita bog'liqdir. Yakun qilib aytganda, jazo bilan birga tayinlanadigan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari jinoyatchilikning oldini olish, shaxsni tuzatish va reabilitatsiya qilishga xizmat qiluvchi muhim huquqiy mexanizmdir. Ularning to'g'ri va asosli qo'llanilishi jinoyat huquqining insonparvarlik tamoyillarini to'liq namoyon etadi hamda jamiyat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Normativ-huquqiy hujjatlar
 2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yil yangi tahriri.
 3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (amaldagi tahrir).
 4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (amaldagi tahrir).
 5. "Psixiatriya yordami to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
 6. "Fuqarolarning sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi Qonun.
- Darslik va o'quv qo'llanmalar
7. Akbarov X., Rafiqov B. Jinoyat huquqi. Umumiy qism – Toshkent: TMI, 2022.
 8. Yo'ldoshev Q., Soliyev M. Jinoyat huquqi: Maxsus qism – Toshkent: Adolat, 2021.
 9. Yakubov Sh. Kriminologiya: nazariya va amaliyot – Toshkent, 2020.
 10. Ilmiy maqolalar va tadqiqotlar
 11. Raxmonov T. "Majburiy davolash choralarining jinoyat huquqidagi roli" // Jinoyat huquqi va kriminologiya jurnali, 2021.
 12. To'xtayev M. "Psixiatrik yordamning huquqiy asoslari" // Huquq va jamiyat, 2020.